

III. BIZANTOLOŠKI KONGRES U ATENI 1930.

Primjer II. t. j. beogradskog kongresa godine 1927.¹ djelovao je vrlo poučno i ugledno na priređivače III. t. j. atenskog kongresa, koji se održavao oficijelno od 12. do 18. listopada o. g. Već u lipnju 1928. konstituiran je odličan priređivački odbor, koji je pod protektoratom države i grčkih velikodostojnika pripremao sve mogućnosti, a da kongres u cjelini do kraja izvrši svoj program. Ni grčka država nije htjela zaostati za našom u pogledu susretljivosti, pa ju je u mnogom bila i dostigla. A grčko tlo i bizantinski spomenici na svom najdomaćijem prvom poprištu izvan Carigrada također su činili svoje.

Iza trogodišnje stanke i opet je, dakle stručnjacima, bilo omogućeno, da iznesu rezultate svojih radova te da u ličnom obraćanju izmjenom misli steknu nove pobude a, što je glavno, da u kolektivnom poslu sprovedu organizaciju gdje god je potreba. Bizantinologija je, naime, poslije rata dobila veće polje rada, jer su poslijeratnim jačim međunarodnim dodirima i političkom emancipacijom balkanskih naroda i oni sami u toku kulturnog razračunavanja ispoljili u znanstvenim radovima sve ono po čemu se zna, u koliko je Bizant djelovao na njihovu formaciju. Ali i intenzivan naučni rad u Čehoslovačkoj i u Poljskoj, nuz živo učešće učenjačkog sloja ruske emigracije, dalo je novih sila i podstreka bizantinološkom studiju, da se rad nekih odličnih Francuza i ne spominje. Dok je znanstveni krug u Srednjoj i u Zapadnoj Evropi uvelike to uvažio i tako se ponovo poslije Gibbona, Gförrera, Burya, i dr. počeo približavati istoriji Slovjena posretstvom bizantoloških studija, dotle je u Italiji također bilo velikog interesa i s punim pravom u egocentričnom smislu, ponajprije u opsegu pravno-historijskom i umjetničkohistorijskom. Prema ogromnom broju (oko 300 učesnika) prosudice se najbolje, kolik je revan interes dostigla bizantinologija u svijetu nauke danas uopće. Razumije se, da je u njem već zbog blizine Grčke, a i zbog interesa i za samo staroklasično grčko razdoblje bio broj Jugoslovena i Rusa iz Jugoslavije po-

¹ Isp. moj izvještaj u 15. svesku »Narodne Starine«. — O I. kongresu u Bukureštu 1924. isp. izvještaj dr. Branka Graniča u 7. svesku »Narodne Starine« (III. 78.).

velik. Sudjelovanja je bilo iz svih naših kulturnih žarišta i institucija.² Za okvir »Narodne Starine« bilo bi previše iznositi u tančine ono što se ne tiče bizantsko-južnoslovjenskih veza i onda ono što je izvan učešća današnjih učenjaka južnih Slovjena. Kako su pojedine delegacije bile raspoređene po državama zasebno su bile predstavljene Bugarska i Jugoslavija.

Kongres je radio u glavnom podijeljen u četiri sekcije (filologijska, historijska, sekcija za bizantinsko pravo i historiju medi-

² Dr. M. Abramčić, ravnatelj arheološkog muzeja, Split; dr. D. Anastasijević, profesor vizantiologije univerziteta u Beogradu; G. Balašćev, Sofija; dr. I. Cankar, prof. univ. Ljubljana; dr. F. Derganc, Ljubljana; prof. H. Ehrlich, Zagreb; prof. B. Filov, Sofija; prof. M. Georgijevski, Beograd; prof. I. Gošev, Sofija; dr. B. Granič, profesor vizantiologije univerziteta u Skoplju; dr. A. Grgin, kustos arheološkog muzeja, Split; dr. V. Hoffiller, prof. univ., Zagreb; prof. Č. M. Iveković, Zagreb; dr. S. Ivšić, prof. univ., Zagreb; dr. A. Jelačić, hon. nast. univ., Skoplje; dr. Lj. Karaman, upravnik konservatorskog ureda, Split; dr. P. Knoll, hon. nast. univ., Zagreb; dr. V. Korošec, prof. univ., Ljubljana; dr. M. Kos, prof. univ., Ljubljana; dr. N. Majnarić, prof. univ., Zagreb; dr. G. Manojlović, prof. univ. u p., Zagreb; dr. Josip Matasović, prof. univ., Skoplje; dr. F. Mesesnel, kustos muzeja Južne Srbije, Skoplje; dr. K. Mijatev, Sofija; dr. V. Mošin, prof. gimn., Koprivnica; prof. P. Mutavdžijev, Sofija; dr. B. Nestorović, Beograd; prof. P. Nikov, Sofija; dr. Grga Novak, prof. univ., Zagreb; dr. J. Oberški, univ. doc., Zagreb; dr. Vlad. R. Petković, prof. univ., Beograd; dr. A. Protić, Sofija; dr. N. Radojčić, prof. univ., Ljubljana; dr. J. Radonjić, prof. univ. u p., Beograd; dr. B. Saria, prof. univ., Ljubljana; dr. P. Skok, prof. univ., Zagreb; prof. I. Snegarov, Sofija; dr. A. Solovjev, prof. univ., Beograd; dr. F. Stelè, konservator, Ljubljana; dr. P. Struve, Beograd; dr. N. Vulić, prof. univ., Beograd; prof. V. Zlatarski, Sofija; dr. N. Županić, direktor Etnografskoga Muzeja, Ljubljana.

cine, napokon je bila arheološkijska sekcija). Bila su i dva skupna zborovanja da bi se naglasilo jedinstvo kongresnog rada, a napose uopće manifestirala potreba humanističke obrazovanosti, osobito pak radnje staroklasičnih jezika u vezi sa bizantinologijom. Od naše delegacije nastupio je prof. dr. Petar Skok referatom: »Interbalkanska lingvistika i bizantinologija«. Pregledan ocrt sadašnjeg stanja bizantinologije s osvrtom na predratne predradnje dao je Münchenski profesor universiteta dr. Aug. Heisenberg (Die Byzantinistik nach dem Weltkrieg, ihre Entwicklung und ihre Ziele). Prof. Heisenberg ukazao je na mnoge aktuelne probleme u tehnici stručnjakog rada, koji će možda naći odjeka i biti pobuda i u našim stranama (n. pr. pitanje publikacije bizantinskih tekstova i prevoda, nadalje časopisa koji su Slovjeni riješili edicijom praških »Byzantinoslavica«³ i ako je prof. Heisenberg osporio, da je to pravo rješenje). Napokon se referent oborio na poslijeratni običaj (nach dem Weltkrieg wurde es Sitte...) Slovena, Rumunja i nekih evropskih sjevernjaka, što su počeli svoje radove publikovati na materinjem svom jeziku, a završio pozivom da ti imenovani stručnjaci svakom svom radu pridodaju »Übersetzung in einer der grossen westeuropäischen Sprachen«.

U filološkijskoj sekciji referirao je Magjar Rudolf Vári: »Desiderata der byzantinischen Philologie auf dem Gebiete der mittelgriechischen kriegswissenschaftlichen Literatur«. Predmet se dakako tiče uvelike i slovjenskih naroda i bizantinskih pisaca počevši od najstarijih (Prokopiosa, Maurikiosa i dr.) pa je zanimljiva predobjava publikatorskih osnovâ kr. magjarske akademije nauka u tom smislu. — Beogradski univerzitetski profesor dr. Viktor Novak bio je također najavio predavanje, ali nije lično pribivao kongresu: »Deux suppléments paléographiques-historiques sur l'influence byzantine en Dalmatie VIII Saec.« u vezi sa svojom prethodnom publikacijom »Evangelium Spalatense« (Split 1925.) dodirnuvši i pitanje osorskog evangelistara 1081.—1082. U historijskoj sekciji radili su južni Slovjeni također. Prof. Iv. S negar ov iz Sofije referirao je o pitanju »Eine neue Abschrift der Kodices des Erzbistums von Achrida« (taj prepis, koji se nalazi u Sofiji, bliži je originalu od Gelzerove publikacije). — Dr. D. N. Anastasijević, prof. univ. iz Beograda, priopćio je referat za hronologiju ruskog rata bizantinskog cara Joana Cimiska (969.—976.), koji je bio porijeklom iz Armenije i vojevao protiv ruskog knjaza Svjatoslava. Re-

ferent je raspravljao problem godina 971, 973 i 974. — Prof. P. Nik ov iz Sofije referirao je o temi »Bugarska crkva prema carigradskom patrijarhatu oko g. 1235.« — Dr. Grga Novak, prof. univ. iz Zagreba, predavao je o temi: »Constantinus Porphyrogenitus und Thomas Archidiaconus über die Zerstörung römischer Städte in Dalmatien« i pobijao uobičajenu verziju kao da bi Split (t. j. Dioklecijanova palača) bio nastanjen istom razorenjem Salone, nego je vjerovatnije da počeci nastambe spadaju u III. ili u IV. stoljeće p. H. Dioklecijanova palača valjda je uvijek iza careve smrti služila žiteljima Salone u vremenima pogibelji kao utočište i zato valja staru verziju baciti u svijet legendi. — Ljubljanski univerzitetski profesor dr. Nikola Rad o jčić referirao je svoje »Les sources grecques pour la bataille de Kosovo« istaknuvši protuslovlja između grčkih i turskih historijskih izvora. U zanimljivoj diskusiji koja se razvila povodom ovoga predavanja naglašeno je kako je u jednim i u drugim izvorima kontraverzija poradi toga, što jedni navode smrt, a drugi smrtonosni atentat na sultana Murata, a to je i razumljivo, jer su n. pr. grčke verzije kodificirane nekih stotinu godina poslije kosovske bitke. — Prokušani stručnjak problema o narodnosti Dardanaca dr. Nikola Vulić, beogradski univerzitetski profesor, predavao je o toj temi iznesavši i uvid u metodu istraživanja. — Ravnatelj Etnografskoga Muzeja u Ljubljani dr. Niko Z upanić priopćio je referat: »Zur Frage der Abkunft der Antenen«. Davši prikaz savremene literature o predmetu predavač je konstatovao, da u tom pitanju danas više ne dostaje pertraktiranje starih pisaca, nego će budući stručnjaci zbog problema historijske etnologije morati zaći u dublji studij istočnjačkih jezika (kavkaskih, finskih, turskih). — Dr. Jovan Rad onjić, prof. univ. iz Beograda, prikazao je kongresu rezultate svoje pristupne besjede u Srpskoj Kr. Akademiji Nauka pod naslovom »Kritobulos historien Byzantin du XVme siècle«. Tu je solunski profesor dr. M. Laskaris na prilično nezgodan način istupio protiv svog bivšeg beogradskog profesora, kojega je onda uzeo u obranu rumunjski prof. Jorga. — Prof. Ch. Diehl podnio je referat J. Zeillera iz Parisa »Le site de Justiniana Prima«. — G. Balašćev iz Sofije dao je referat »Les relations entre l'empereur Michel VIII Paléologue et l'Etat des Ogour nouvellement érigé avec son concours sur la côte ouest du Pont Euxin«.

Jedan od rijetkih naših čistih bizantologa dr. Filaret (Branko) Granić, prof. univerziteta, nastupio je kao jedan od prvih referenata u kongresnoj sekciji za bizantinsko pravo i historiju medicine. On

³ Isp. referat dr. V. Mošina u »Narodnoj Starini« IX (1930.) str. 233.

je predavao o temi »Das Klosterwesen in den Novellen Kaiser Leo des Weisen«. Zakonodavstvo cara Leona III. (717.—741.) nadopunja Justinijanove zakone, a jači odvojak vidi se u obrađenijim partijama o primanju i o istupanju iz manastira; pa zatim u pravnim pitanjima monaškog imetka. — Univ. prof. iz Austrijskog Graca dr. H. F. Schmid imao je referat: »Der Seelteil (τὸ τριτὸν εἰς ψυχῶν) des byzantinischen Erbrecht und seine Entsprechungen im süd- und ostslavischen Recht«.

U arheološkoj sekciji referirao je ljubljanski univerzitetski profesor dr. B. Sarría o novim nahodajima prigodom otkopavanja ruševina episkopske crkve u Stobima (nadovezavši na referat prof. dr. Eggera sa II. kongresa). Referentu se čini, da su Stobi bivali ipak sve do u XII. stoljeće i ako kao vrlo skromno naselje. — Dr. Krsto Mijatov iz Sofije predavao je »Der plastische Stil der Rundkirche von Preslav«. Referent je bio mišljenja, da je u Bizantu u IX. i u X. stoljeću bilo interesa za antičnu kulturu i to da je našlo odraza i u tadašnjoj bugarskoj prijestonici. — Univ. prof. dr. B. Filov iz Sofije nastupio je s komparativnom raspravom »Zur Herkunft des Schatzes von Nagy-Szent-Miklós« potkrijepivši mađarski materijal bugarskim na osnovi stilske sličnosti. — Ravnatelj splitskog arheološkog muzeja dr. M. Abramčić istaknuo je referatom »Die Wichtigkeit der Denkmäler im Museum von Knin für die Geschichte und Kunstgeschichte des frühen Mittelalters in Dalmatien« važnost rada fra L. Maruna⁴ i njegovih iskopavanja, naravno s velikim osvrtnom na Bizant i hrvatsku historiju od IX. stoljeća dalje. — Ljubljanski konservator dr. F. Stelè javio se referatom »Byzantinische und byzantinisierende marianische Andachtsbilder in Slovenien« predmnijevajući, da bi sistematsko sabiranje materijala (fotografija) marijanskih ikona na bizantinsku dalo zanimljiv rezultat u vezi s teritorijalnim rasezanjem toga tipa. — Dr. L. Mirković, prof. univ. iz Beograda, objavio je u vezi s II. kongresom (1927.) kratak referat pod naslovom »Das Kreuz in der Schatzkammer der St. Peterskirche zu Rom«. On je naime nadopunio predavanje Msgr. d'Herbignyja s II. kongresa (isp. »Bogoslovje« V, str. 111—122.) pročitavši tekst i rastumačivši, da se radi o ruskom (XV.—XVI. stoljeću), a ne o srpskom križu. Referent je priopćio još i drugi referat: »Die Engel und Dämonen auf den Kapitälern der St. Demetriuskirche des Markosklosters bei Skoplje«. Demoni su u obličju majmuna, koji se za vrijeme liturgije bore

s angelima, a objekt borbe je čovjek — vijernik. Predavač je svoje učeno predavanje doveo u vezu s grčkim i uopće s pučkim apokrifnim shvaćanjem. — Dr. F. Messnerel kustos Muzeja Juž. Srbije u Skoplju, dao je prikaz »Mittelalterliche Wandmalereien der St. Nikitakirche bei Skoplje«. Radi se o manastirskoj crkvi koju je obnovio srpski kralj Stefan Uroš II. Milutin (1281.—1321.). Referent je svoj objekt stilski upoređivao s drugim zadužbinama kralja Milutina, s crkvama u Nagoričinu i u Gračanici. — Muzejski direktor A. Protić iz Sofije obradio je i raspravio »Das Problem des Bildnisses im Jahre 1259. in Bulgarien« navodeći primjer iz sela Bojane (6 km južno Sofije). Predavač vidi naturalističko gledanje umjetnika, vidi individualističke crte, koje su međutim onda kasnije šablonizovane za idealisane svetačke prilike. — Dr. Vlad. R. Petković prof. univ. iz Beograda, naš prvi renomirani stručnjak za starosrpsku, sakralnu umjetnost predavao je »Les peintures de l'église de Dečani (XIVe siècle)« predavanje naročito zapaženo i diskutovano poradi isticanog osebnog karaktera sredovječne srpske umjetnosti za koju je predavač na osnovi svog materijala ustvrdio da ne predstavlja samo jednu pokrajinsku bizantinsku školu nego eklektičku umjetnost, koja je u isto vrijeme primala utjecaje i pobude i iz bizantske sfere, ali i iz latinskoga svijeta.

To je eto bio udio južnoslovenskih delegata samo što se tiče predavanja, da se ostalo učešće i ne spominje. A time je ujedno istaknuto zamjerno i brojčano i kvalitativno naše sudjelovanje u savremenoj bizantologiji.

Od Rusa bili su u jugoslovenskoj delegaciji zastupani i suradnici »Narodne Starine« gg. dr. Aleksej Jelačić i dr. V. Mošin, a osim njih i g. dr. Aleksander Solovjev, profesor beogradskog universiteta, koji je ne samo revno učestvovao u radu kongresa, nego i u beogradskom »Arhivu za pravne i društvene nauke« (1930. knj. XXI. str. 413.) priopćio članak »Istorija prava na međunarodnom vizantološkom kongresu«. On je na kongresu iznio referat: »Zwei serbische Kompilationen des byzantinische Rechts« i analizirao dvije rukopisne zbirke, t. zv. »Sud Ivana Crnojevića« i ravanički »Sud Leona i Konstantina«, pa je pokazao, da je prva postala iz kasnije recenzije Dušanova zakonodavstva (iz Zakona Konstantina Justinijana), a druga iz štampane Moskovske Krmčije, i da obje spadaju najvjerovatnije u početak XVIII. stoljeća »kao novi primeri zadocnjele recepcije vizantijskog prava«. Pitanje o međusobnim uticajima franačkog, grčkog i slovenskog prava dodirnulo je drugo predavanje g. dr. Solovjeva »Les archontes grecs dans l'empire serbe«. Tu je opisan

⁴ Isp. u »Narodnoj Starini« II. (1924. str. 151.) moj članak Hrvatska Troja.

pravni i faktični položaj grčke vlastele u Serskoj oblasti i u Tesaliji u vrijeme srpske vladavine.

Još jedan Rus, stručnjak, istaknuo se na ovom kongresu s temom koja zadire i u našu historiju. To je bivši skopljski a sada praški universitetski profesor N. Okunjev, koji pokazuje svojom poslanom suradnjom i veliko zanimanje za naš časopis, za »Narodnu Starinu«. Prof. Okunjev dokazivao je, da freske iz Nereza datiraju iz g. 1164. i naglasio, kako versija o porijeklu tih freski iz XIV. stoljeća pokazuje samo slabo poznavanje prilika u XII. stoljeću u kojemu je bilo više struja što ne ispoljuju protoforme koje su se, istina, potpuno razvile u XIV. stoljeću. Predavanje je bilo na francuskom jeziku pod naslovom »Les peintures de l'église de Nerezi et leur date«.

Dok je na prošlom ovom međunarodnom kongresu bio od slovjenjskih jezika usvojen ruski jezik kao dopustiv jezik za saobraćaj, to u pozivu na atenski kongres ruski jezik nije bio spomenut kao službeni. Biće da je to u vezi s ostalim ispadima i očito namjerno sa nečije strane. No vrlo je čudno, da je protiv upotrebe ruskog jezika žučno istupio za vrijeme predavanja proto-prezvitara g. Krahmaljova i dr. Mošina i domaćinski element, koji je imao za to najmanje uzroka i povoda, pogriješivši prije svega, što nije postupio prema primjeru beogradskog kongresa. Osim ovoća slučaja sva-gdje drugdje i sami Grci osjećaju što znači zapostavljanje svog jezika. Zato je ta animoznost protiv ruskog jezika nerazumljiva i suvišna, a nikomu uopće ne služi na čast, kao što je bilo još nekih manjih nezgoda na račun jugoslovenske delegacije.

U zaključnoj sjednici kongresa konstatovano je, da se radi o potrebi izdanja jednog Corpusa epistolographiae byzantinae, o intenzivnijem studiju franačke epohe na bližnjem Orijentu u zapadnoevropskim knjižnicama i arhivima, nadalje, o novoj ediciji »bazilika« i većem studiju bizantinske stare glazbe. Osim toga je kongres delegirao izvjesne članove suradnike za »Corpus Bruxellense« što ga izdaje Bizantološki seminar universiteta u Bruxellesu. Od naših je izabran dr. N. Radojčić, prof. univ. u Ljubljani.

Interes za vizantiologiju vrlo je živ, samo se po sebi razumije, i u našoj državi. Ne samo da je priličan rad kabinetskih stručnjaka, kalem-efendinski, nego se vizantiologija predaje i na universitetima kao samostalna disciplina (Beograd—Skoplje) a ujedno je i ispitni predmet u filozofskim fakultetima u vezi s narodnom historijom. U beogradskim »Opštinskim Novinama« obrazlagao je g. dr. M. Stojadinović, potpredsjednik beogradske općine potrebu stvaranja jednog vizantiološkog muzeja u Beogradu

»Cilj je, dakle, da se Beograd učini centrom za dublju studiju o vizantinskoj umetnosti, a napose u strosrpskoj«.⁵

Danomice je za vrijeme kongresa bilo udešavana po koje razgledanje grada (antičkih spomenika, Akropole i d., pa atenskih bizantinskih crkava i k tome). Autopsijom je silno obogaćeno znanje svih učesnika i o staroj Heladi, a dakako da je bilo u obilnoj mjeri poučnih zapažanja i o modernoj Grčkoj, koja je osim toga i susjeda Jugoslavije i Bugarske.

Vanredan je dojam izazvao Novi Bizantinski Muzej otvoren upravo za vrijeme zborovanja kongresa 17. X. Ravnatelj je univ. prof. G. Sotiriou. Zgrada je građena još u doba kralja Otona a pripadala je ekscentričnoj vojvotkinji de Pleissance. Fasadu je projektovao arhitekt Kleant 1848. u stilu firentinskih palača. U muzeju se nalaze ogledi basilika iz V. stoljeća, pa zatim je pretstavljen tip bizantinske crkve XII. stoljeća i konačno kapela iz poslije-bizantinskog razdoblja. Ima obilja skulpture iz ranokršćanske i bizantinske epohe, naravno i mnogo materijala za historiju slikarstva.

Jednako gotovo bogatu vizantinsku zbirku umjetnina kao ovaj novi državni muzej ima atenski bogataš Denys Loverdo (ul. Mavromichali 6) tu upravo u svojoj kući, koja na prvi mah izgledom i ne kazuje svoje prostranstvo i svoje blago, raspoređeno rafinovano znalacki. 14. listopada u 6 sati iza podne bio je naš posjet u toj toliko kulturnoj kući koja nas je gostoljubivo primila pa žalim samo što ne mogoh ovdje dobiti koju fotografijsku snimku tih gavanskih interieura. Interesantno je, da obilje inače stereotipnih ikonografskih motiva nije zamaralo.

Naravno da nije nedostajalo društvenih atrakcija u počast kongresa, ali je značajno da se zbililo i nekoliko omaški, i to baš na račun jugoslovenske delegacije (toleriranje izazovnog ponašanja pretstavnika jedne naše susjedne države, poznate sa svoje prepotencije, izostavljanje jugoslavenskog delegata za počasnim stolom na banketu u Hotel Cécil u Kefisiji⁶ rimski govor prof. Jorge iz Bukurešta, incident u Dafni, itd.

⁵ S tim u vezi zagovara pisac osnivanje jednog centralnog muzeja u Beogradu: »Na ovom poslu treba da sudjeluje ne samo općina beogradska, nego i država, zatim sve banovine kao i cijela zemlja. Od gornjeg grada (u Beogradu) treba stvoriti jedan nacionalni spomenik najmonumentalnijeg karaktera. Tu, sa visine Kalimegdana, treba da se osjeti i vidi moć i veličina naše države, njena snaga i jedinstvo naroda i da se to vanjski naglasi kroz velike palače i kule, čiji značaj ne može da se dovoljno naglasi«.

⁶ Tu je kao kuriozitet bio i izvještacen

U kazalištu je 15. X. priredjen koncert narodnih grčkih popijevaka sa živim slikama poput mosaika, a poslije opet u novom Stadionu odlična koreografska priredba (prehistorijske mikenske procesije, Periklovo doba, različne epohe bizantinske, pa novogrčke). To je bila i cijela izložba nošnja.

17. X. imali su primanje rektor i senat atenskog univerziteta, pa smo i tu mogli upoređivati našu zaostalost što se tiče reprezentativnosti pojedinih naših kulturnih ustanova bar s obzirom na dekorativnost interieura. U nas se na tu stranu kulturnog obitavanja baš vrlo malo mari. I provincijska neka banka raspolaže reprezentativnijim pokućtvom i namještejem nego naše prosvjetne institucije, koje još toliko potšjećaju na zapuštene manastire i kasarne, da o »kabinetima« i ne govorim. Dakako da stranac po tim spoljnim indicijama u velike cijeni nivoau kulture makar i tu, dabogme, vrijeme stara prokušana da nije sve zlato, što sja.

Ove su godine Grci u svibnju priredili posebne svečanosti u Delfima, ne samo puki izlet s razgledavanjem ruševina i muzeja nego su bile i priredbe antičnih kazališnih pretstava, atletskog natjecanja i plesova. To, pa monumentalna izložba pučkih rukotvorina⁷ u vezi je s jubilarom godinom kao uspomenom novo-grčkog oslobođanja. Muzej moderne, novovjeke grčke historije kao i galeriju moderne umjetnosti također smo posjetili. Ni u Zagrebu, ni u Beogradu, ni u Ljubljani ne trebamo se stiditi; balkansko magaziniranje svagdje nas susreće, turski atavizam zanemarivanja (javaš-luk!) uvijek nas, tobože, ispričava. No Grci su zato grandiozni s muzejskim institucijama za antičko doba, dotjerali su do

»Menu« koji je među ostalim sadržavao »Langouste à la Comnène«, »Dinde rôtie Théodora«, »Asperges Sauce Paléologue« i »Bombe Byzantine«. Doista je prijem i tok u Ateni bio elegantniji, a u Beogradu intimniji i sa više pravog gostoprimitstva.

⁷) Ženska udruga osnovana 1872. Mnogo prehistorije slične našoj, mnogo Balkana i Turske, ali — kao i kod nas — mnogo učiteljičkog »obdelavanja« i »dotjerivanja« izvorne pučke tekstilne i vezilačke umjetnosti. Edicije etnografskih razglednica dobre su kvalitete. Ima ih u maniri našega Vl. Kirina, a i Š. Bocarića.

zamjernog stepena evo i kult bizantinskih starina, pa sve njihove tekovine i nastojanja ne valja nikako omalovažavati, ni potcjenjivati.

Od priredaba izvan strogog kongresnog programa valja istaknuti veličajnu večernju u atenskoj katedrali (12. X. u 18 h 30') kad je bilo prilike čuti grčko koralno pjevanje.

Ekskurzije su bile brojne i preduzimane su oficijelno, a omanje dijelom u slobodnom vremenu od manjih grupa prema dogovoru. Bilo je pohoda u Mikene (blizu selo Hrvati!), u Korint, Peloponez itd.

G. Spiro Merkuris, atenski gradonačelnik istaknuo se priredbom jednog karakterističnog teferića u južnjačkom borovom gaju, iza kako su razgledane ruševine manastira Dafni. U XIII. stoljeću u razdoblju krstaških vojni bio je manastir naseljen katoličkim monasima. Ukazani su i grobovi četvorice srpskih monaha. Preduzet je i poseban izlet u Spartu. Na Peloponesu su kongresisti pohodili razvaline sredovječne tvrđave Monemvazije, bavili se u krajevima južne Lakonije od grada Gitejona do Sparte, razgledali razvaline Mistre kraj Sparte. Bilo je i odvojaka preko Arkadije u Tripolis. Nekoji su pohodili preko Patrasa i Korinta Delfe, nekoji Argos itd., itd. Osobiti je bio dojam s izleta u Eleusis . . .

Na povratku s kongresa i jedan dio naše delegacije zaustavio se u Solunu (uspomene na Pavla apostola iz Tarsa, kršćanskog mučenika, pa Cirila i Metodija). U vrijeme dugotrajne turske vladavine bizantinske su crkve bile pretvorene u džamije a i nove sazidane. Međutim su sad ove potonje pretvorene u kupališta i u skladišta.

Budući, IV. bizantološki kongres urečen je za godinu 1933. u Sofiji na predlog službenih bugarskih delegata, koji su tu svoju želju bili izrazili već g. 1927.

Hoće li kada doći do domaćeg jednog kongresa historičara u Jugoslaviji, to je pitanje, koje nam se nameće već dulje vremena, no za čije rješenje — kada vagnemo odnošaje i prilike — čini se, da nema izgleda u dogledno vrijeme. Veći dio očito je zadovoljan prilikama koje sada vladaju, a u glavnom, bliži se odnosi ne kultiviraju u velike. Podvojenost je osnovna nota, znak vremena, zapravo ljudi ovoga vremena.

Dr. Josip Matasović.